

Nejaušā sastapšanās

Sākoties manām studijām Rīgā, bija jau nokārtojies satiksmes jautājums. Pirms tam bija milzīgas grūtības nokļūt galvaspilsētā. Parasti izmantoja smagās automašīnas, un tad kravas kastē starp dažādām precēm vajadzēja kratīties cauri visai šaubīgajiem Kangaru kalniem, kur pēckara gados nereti gāja kā Kaupēna laikos. Bet cilvēki brauca - lietus vai sniegs. Pašā sākumā pagastā bija tikai divas smagās automašīnas - viena patērētāju biedrībai, bet otra lauksaimniecības kooperatīvam. Pēc tam arī mazajiem kolhoziņiem parādījās pa mašīnai. Vieglo automašīnu vispār vēl nebija, kādas trīs vai četras tikai rajona centrā, arī autobusi vēl nekur sēja. Bet pats galvenais - vēl nebija atjaunots Rīgas-Ērgļu dzelzceļš. Hitlerieši atkāpjoties bija rīkojušies visai pedantiski, jo katrai sliedei gar ārmalu tika noviets četru pacīgu saiņītis ar amanolu, nedaudz pierausts ar granti, un degaukla gaidīja īsto brīdi. Septembrī saspriecināja ne tikai visus tiltus un caurtekas, bet arī katrai sliedei vidū izsita pa robam. Tādā veidā gadus sešus dzelzceļa stiga stāvēja pilnīgā pamestībā, līdz kādreiz lieliski koptais un regulāri apravētais uzbērums aizzēla ar kosām un bišu amoliņu, bet grāvji pieauga ~~akš-~~giem.

Kad beidzot tā laika republikas pašvaldība bija nolēmusi atjaunot pēdējo no karā sapostītajiem dzelzceļiem, darbam tika izmantoti noziedznieki. Ne nu gluži slepkavnieki, bet šādi tādi kabatzagli, kaušļi vai vienkārši tādi, kas padomju iestādēm likās aizdomīgi. Dzīvoja tie ļaudis vagonos bez īpašas apsardzes, strādāja tik daudz, lai izpildītu normas, par kvalitāti galvu nelauzīja. Dažiem notiesātajiem, sevišķi čigāņiem, klāt dzīvoja arī ģimenes.

Sliežu nomaiņa notika visai īpatnēji, jo tika izmantotas vecās un saspridzinātās, nevis vestas jaunas. Aprūsējušās pirmskara sliedes nometēja un aizveda, pēc tam kādā rūpnīcā bija izgriezti taisnie posmi un sametināti garākos. Rezultātā sliedes bija dažāda garuma, bet paviršā darba

dēļ salaidumu vietās nereti bija atstātas spraugas līdz piecu sešu centimetru platumam. ~~Rezultāts~~ Vecie vagoni brauca dārdēdami, salaidumu spraugās sitoties riteņiem ar neritmisku kladzogu. Ar laiku sliežu gāli ~~itai~~ spraugās tika atdauzīti ar krietnu slīpumu, un riteņi tur taisīja nelielus ^{ku} ieritienus. Varēja tikai nobrīnīties, kāpēc neviens vagonš ceļā nesabruka. Bet ^{ku}tolai mēs bijām priecīgi par šo pašu iespēju, jo pasažieru vilcieni kursēja divreiz dienā, pieturas sekoja ik pa 5 kilometri, ^{pm} un vienmēr viss notika stingri pēc saraksta.

Mūsdienās šis dzelzceļš ir stipri modernāks. Gan sliedes ir nomainītas, gan vagoni kļuvuši civilizētāki. Pa lielceļiem skraida autobusi, ikvienu pasažieri pievedot gandrīz pie "pilsvārtiem". Dzelzceļš it kā kļuvis nerentabls, jo mūsu valdībai pats cilvēks izrādījies nerentabls. Bet šie nerentablie pasažieri vienalga grib braukalēt ar vilcienu.

Tas varēja būt 1956.gada ziemas nogalē, visticamāk martā. Ap Rīgu sniega vairs nebija daudz, toties ap Ērgļiem vēl viss vienā lielā baltumā, dzelzceļmalas sniega aizsargvārti vēl līdz pusei kupenās. Aizvadītā ziema bija ne tikai ^{ku}loti bargā, kad janvārī termometrs dažkārt veselu nedēļu turējās zem mīnus 40 grādiem. Vismaz pie "Jaunpelicēnu" māju loga kādu rītu rādīja visus 46 grādus, un tad virtuves plīti mēs kurinājām gandrīz augu dienu. Man bija studentu brīvdienas, un es cītīgi lasīju obligāto ^{ku}daiļliteratūru, kājas tēva krieviskajos veltegos ievilcis. Salu toziem ^{ku}pavadīja arī lieli sniegi, un marta nogalē milzu kupenas bija tikai nedaudz pieplakušas, neskatoties uz neatlaidīgo saules nopūlēšanos.

Braucu mājup ar rīta vilcienu. Vagonā pasažieru nebija daudz, jo ārā no Rīgas lielais vairums brauc ar vakara vilcienu. Viens no pēdējiem vagonā iekāpa pusmūža vīrietis, paraudzījās visriņķī un lūdza atļauju apsēsties man pretī. Viņš gribot atrasties tuvāk logam. Pakarinājās mētelīti, viņš izlaida caur taisnajiem matiem ķemmīti, pēc tam iegrozījās sēdekli un pavērās manī, it kā gribēdams uzminēt, ar kādu putnu viņam gadījies atrasties vienā kupejā. Paša sākumā svešiniekam ievēroju tumšus un it kā iegrimušus puslokus zem acīm. Nodomāju, ka tādi varētu būt sirds

slimniekam. Nejaušais ceļabiedrs izrādīja acīmredzamu tieksmi uz runāšanu. Sacīja, ka viņš šinī pusē esot pirmoreiz pēc ilgāka laika, tāpēc daudz kas liekoties svešāds un neparasts. Es laikam esot students. Kad šo minējumu apstiprināju, tiku iztaujāts par augstskolu, par fakultāti, par pasniedzējiem.

Par sevi svešinieks pateica, ka esot nesen atgriezies no lēģera, ~~at~~ pabijis ~~at~~ pie baltajiem lāčiem. Kara beigas aizvadījis Kurzemē. Pieminēja latviešu leģionārus, īstus latviešu puikas, kuri savureiz griezuši stobrus arī pret vāciešiem. Palika neskaidrs, vai viņš pats arī bijis starp šiem "latviešu puikām". Nebija tolaik pieņemts iztaujāt, katrs pats zināja, cik tālu drīkst atklāties.

Vārds pa vārdam, un saruna aizvirzījās par literatūru. Nepazīstamais izrādījās labi informēts par visām jaunākajām dzejas publikācijām, un es jau sāku domās apsvērt, kurš no pirmskara literātiem varētu būt manā priekšā. Tikai visi tie, kas pēc Staļina nāves pakāpeniski atgriezās no ieslodzījumu vietām, mums skaitījās aizliegtie, par viņiem lekcijās neminēja ne vārda. Par sevi svešinieks vairījās runāt.

- Man liekas, jūs pats arī rakstāt, - mans sarunbiedrs izteica savu secinājumu.

Vajadzēja atzīties, ka mazliet blēgojos gan, bet neko sevišķu uzrakstījis neesmu. Varbūt es varot parādīt viņam? Sākumā mēģināju atvairīties, bet beigu beigās tomēr izvilku no portfeļa tikko studentu avīzītē nodrukāto bērnu dzejolišu ciklu "Mans ^{mīļākais} draugs" - tādus mīlīgus pantīgus par rotaļīgu kaķēnu. Teorētiski jau toreiz it kā atzinu Valda Luksa nievājošo attieksmi pret sunīšu un kaķīšu dzeju, bet praksē tomēr biju rīkojies citādi. Toreiz jau zināju, ka daļu no šī cikla drukās jauno autoru almanahā "Jauno Vārds", tāpēc biju pārliecināts, ka gluži kaunā man nebūs jā-sarkst svešinieka priekšā. Vīrietis pārslasīja neparasti ātri, it kā acis vien pārslīdināja tekstam, un noteica, ka iesācumam esot tīri labi. Lai tik mēģinot vairāk vingrināties klasiskajos pantos, tas izkopjot tehnisko varēšanu. Piemēram, lai pamēģinot odu. Vai arī balādi. Kādu dzejnieku ba-

lādes esot lasījis?

Paskaidroju, ka man patīk Plūdoņa balādes. Vēl esmu lasījis Jūlija Vanaga... Pēdējo autoru pieminot, mans sarunbiedrs manāmi saviebās:

- Kādas divas balādītes jau viņam ir, bet visai čaganas. Bet vai Jūs Jāni Medeni esat lasījis?

Atzinos, ka faktiski neesmu gan. Vienīgi tos pāris dzejoļus, kas nesen bija "Karogā" nodrukāti. Vēl Vilnis Eihvalds tā garāmejot bija pieminējis Medeņa metrus, bet par tiem īstas skaidrības man nebija, tāpēc ^{ar to lāties} ~~nepieminēju~~. Un kur lai es būtu par viņu lasījis, ja augstskolas kursā netika šāds dzejnieks pat uzvārda dēļ pieminēts. Tiesa, arī Linarda Laicena un Roberta Eidemaņa vārdi vēl netika visai skaļi izrunāti, tos es pats uz savu roku sameklēju Misņa bibliotekā. Arī Ēriku Ādamsonu tur izstudēju. Arī Aleksandra Čaka lekciju kursus nepieminētos krājumus. Galu galā tur iepazinu arī paša Arvīda Grigūļa pirmskara dzeju, visai interesantu, bet nekur masu bibliotekās neatrodu. Šādas tādas grāmateles reizēm klīda apkārt arī pa studentu kopmītnēm, piemēram, Viktora Eglīša mazliet dīvainie pantojumi, par kuriem mēdzām uzjautrināties. Lielāku interesi izraisīja Edvarda Virzas erotiskā dzeja. Pēteris Beķeris, liels smējējs no blakus istabas, staigāja starp gultņiem un skaļi deklamēja:

Kurš no mums atminēties spēs,

Cik reizes abi atkārtojām

Šo jauko dievu spēli mēs.

Bet nekādas Jāņa Medeņa grāmatas manās rokās nebija nokļuvušas, un es šajā savā zināšanu nepilnībā atzinos.

Sarunbiedram pēc manas atzīšanās tāda kā ^{my} ~~skuj~~ pārslīdēja pār seju. Pirmskara gados, viņš teica, Medenis bija viens no atzītākajiem klasiskās balādes meistariem. Pat savu ritmisko struktūru esot radījis, tā sauktos Medeņa metrus, tie esot minēti visās pirmskara poētikas grāmatās. Vilciens jau tuvojās Sidgundai, pasažieru mūsu vagonā kļuva aizvien mazāk. Un tad sākās kaut kas brīnišķīgs.

Nepazīstamais vīrs man sāka pēc atmiņas lasīt Jāņa Medeņa dzejas. Nē,

ne tikko piesauktās balādes, bet līriskos dzejoļus. Mazliet atgāzis galvu, tādā kā apvaldītā balsī vigš lasīja vienu dzejoli pēc otra, reizumis ar labās rokas rādītājpirkstu un īkšķi no lūpu kaktīgiem nogemdams tur sakrājušos putu kamolīgus. Gandrīz tukšo un veco vagonu ritegi uz sliežu salaidumu spraugām klaudzēja dobji un neritmiski, disonējot ar dzjoļu jambiem un daktiliem, dzelžu radītais troksnis aprija vārdus un veselas frāzes, bet šajā dzejas priekšlasījumā es vienalga klausījos kā apburts. Tagad vairs neatceros, kas tie bija par dzejoļiem, jo fragmentāri uztvertās frāzes es sadzirdēju līdzīgi mūzikai, kas ar krāsainu metaforu kaskādēm iedarbojās vairāk uz zemapziņu nekā apziņu. Tā bija ritma un vizuālo gleznu sintēze, kas rada dzejas suģestējošo varu. Tā skanēt var vienīgi patiesi klasiska poēzija.

Kādā pieklusuma brīdī izteicu apbrīnu par tik perfektu atmīgu.

- Kas nu vairs par atmīgu! Pirms šī trakā kara gan bija atmīga. Absolūtā...

Jēdzienu "absolūtā atmīga" dzirdēju pirmoreiz. Pats esmu dzimis ar biezām ausīm, bet vārdkopu "absolūtā muzikālā dzirde" es tomēr aptuveni sapratu. Mānā tā laika sapratnē tas bija tā: cilvēks, kuram piemīt šāda dabas dāvana, var savu balsi ietrāpīt pareizajā notī bez togdakšas jeb štimmgābeles. Bet apsolūtā atmīga?

- Es kādreiz varēju pēc vienas reizes pārslasīšanas vārds vārdā atkārtot jebkuru tekstu, jebkuru avīzes rakstu.

Ceļabiedrs vēl paskaidroja, ka esot nolēmis apciemot savus radniekus kaut kur Gaiziņkalna pusē. Teicu, ka Ērgļu ^{apziņē} vēl būs ļoti daudz sniega, ka mašīnas šādā nedaudz pakusušā jūklī dizvai ies uz to pusi, tur ceļi nav asfaktēti. Gan jau kaut kā. Nieka divdesmit kilometru!

Pēc tam vēl skanēja Medega dzejoļi. Skaista, suģestējoša poēzija, līdzīga brīnumam. Reizē moderna un dziļi latviska. Un es jutos mazs un niecīgs ne tikai tāpēc, ka pats tā nevaru, bet arī tālab, ka skaitos ceturtnā kursa students, bet par šādas poētiskās bagātības esamību neesmu pat dzirdējis. Jau bija garām Torupei, jau vilciens klandu klandu tuvojās

mazajai Ličupes pieturai, vagonā vairs bijām palikuši divi vien. Cik ātri var aizskriet veselās trīs stundas! Sacīju, ka vēl pēc pieciem kilometriem būs Baltava, un tur izkāpšu arī es.

* - Tad uz šķiršanās es jums nolasišu vienu savu dzejoli.

Svešais pasmaidīja tādu mazliet sazvērniecisku smaidu un sāka skandēt pavisam pavasarīgu, gaišas smeldzes piestrāvotu dzejoli, kurā bija pieminēti Aiviekstes krasti un dzeltenie purpu ziedi, klusa nostājīgija pēc kaut kā un dzidras sirds gaviles. Atsevišķas rindas neiegaumēju, to uztveri traucēja vagona klandoga, bet ausīs gadiem ilgi turpināja skanēt kāds atkārtojums, gandrīz bez noteiktiem vārdiem, līdzīgs mūzikas motīvam. Dzejoļa krāšņā tēlainība, tvirtā panta forma un labi izsvērtā kompozīcija bija apbrīnojami līdzīga tikko dzirdētajai Medega dzejai, bet šāds iespaids var rasties arī vienādās izpildījuma manieres dēļ.

- Tas ir brīnišķīgs dzejolis, jums katrā ziņā vajag publicēties, - sacīju pēc neliela klusuma brīža, ar roku jau taustīdamies pēc mēteļa. Nepazīstamais sarunbiedrs tikai pasmaidīja ar lūpu kaktiņiem:

- Varbūt... Var būt...

Novēlējām viens otram panākumus, un es pēkšņi atskārtu, ka nejauši sastaptajam cilvēkam ir bijis ļoti no svara ar kādu izrunāties par dzejas lietām. Jo viņš pats bez atlikuma dzīvoja dzejā.

Šādas tādas apjaušmas man radās jau toreiz vilcienā, bet nekādu neapstrīdamus apstiprinājumus savām aizdomām ~~es~~ nebiju ieguvis. Svešais izvairījās man nosaukt savu uzvārdu, un es ar lieku zigkārību neuzbāzos. Partijas 20. kongress gan bija jau izskanējis, bet cilvēki vienalga jutās kā ilgstoši vajāti zvēriņi.

Kopmītnēs sameklēju žurnāla "Karogs" numuru, kur biju manījis Jāņa Medega ziemeļnieciskos dzejoļus. Pārlasīju vēlreiz. Izjutu pavisam pazīstamu jūtu uzvilnījumu. Tie gan nebija tie paši dzejoļi, ko nepazīstamais pasažieris skandēja vilcienā, bet visa poētiskā struktūra liecināja, ka ~~tas~~ dzejnieks aizvienam palicis uzticīgs savam stilam. Turpmākajos gados ar lielu interesi lasīju visas Jāņa Medega publikācijas žurnālos, bet viņa

60

dzejoļu izlasi "Dienu krāšņums" pārlasīju vairākkārt. Pirmskara balādes un poēmas man patika labāk par pašām jaunākajām, kas veltītas 1905.gada revolūcijas notikumiem. Manai izjūtai tomēr tuvāka šķita tā līrikas daļa, kurā vairāk ekspresijas un emocionāla pārdxīvojuma. Zināma neapmierinātība manī tomēr palika visu laiku, jo sapratu, ka man nav pieejami daudzi no viņa pirmskara sacerējumiem. Dīvaini, bet tikai pēc četrdesmit gadiem mani sasniedza Jāņa Medega trimdā jau 1952.gadā izdotā brīnumjaukā izlase "Miķelnīcas", bet viņa rakstus esmu tikai varējis paturēt uz plaukostas. Bet vairumam no manas paaudzes dzejas cienītājiem nav bijusi pat šāda iespēja.

Dzīvojot un strādājot Valkā, reti gadījās pabūt vietās, kur pulcējas dzejnieki, ~~ar kuriem~~ tāpēc arī Jāni Medeni personīgi nekad netiku iepazīzinies. Liekas, viņš reti brauca uz provinci lasīt dzejoļus. Pieļauju domu, ka vienu otru reizi esam atradušies vienā telpā, teiksim, Rakstnieku savienības zālē. Vienkārši - negadījās saskrieties. Šo to man pastāstīja Elga Kagaine, kura studēja kopā ar Medega meitu Maiju, bet tās bija vairāk sadzīves rakstura tēmas. Manas aizdomas šie fakti ne apstiprināja, ne noraidīja. Negadījās nekur aplūkot pat dzejnieka portretu puslīdz kvalitatīvā izpildījumā. Un cilvēks, kurš tikko atgriezies no Gulaga, nevar izskatīties gluži dabiski, to arī sapratu.

... Atšķīru tikko saņemto žurnāla "Karogs" 1978.gada 6.numuru. Tur dzejnieka jubilejai veltītas rindīgas, fotoattēlā kopā ar Mirdzu Ķempi, nobildēti Jāņu svinēšanas reizē pie Gaiziņkalna. Un sveloša šalts izskrēja caur smadzenēm... Dzejolis "Puregu ziedā":

Mēs izejam ausmā gar Aivieksti palos,
Un piekrastē kājas mums ūdegi skalo.
Uz tālīniem ciemiem tu roku man sniedz
Un noliecies smaidot: plaukst purenes zieds!

Vairāk kā divdesmit gadus šis dzejoļa motīvs man bija skanējis ausīs. Pazinu pirmajā mirklī. Tātad - tas tomēr bija pats Jānis Medenis.